

*Пришляк М. В.,
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»*

СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИНОНІМІВ ТА АНТОНІМІВ В ОРАТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ДЕМОСФЕНА)

Анотація. Статтю присвячено характеристиці синонімічної та антонімічної лексики в ораторському дискурсі найвидатнішого представника грецької риторики Демосфена. Завдяки синонімам та антонімам автором досягається емоційне забарвлення промов та їхня виразність. Вони допомагають створити контраст, дозволяють точніше висловлювати думку та відіграють особливу роль у формуванні лексико-семантичного рівня текстів ораторського дискурсу.

Ключові слова: синоніми, антоніми, дискурс, риторика, політичні промови.

Постановка проблеми. Особливе місце в стилістичній характеристиці текстів ораторського дискурсу належить лексичному рівню мови. Він вважається основним джерелом первинної образності, оскільки в слові поєднується концептуальне й емоційно-оцінне значення. Вони тісно пов'язані між собою, і часом у різних словах, а іноді в тому самому той чи інший компонент значення може виділятися сильніше чи слабше залежно від мети повідомлення адресанта [1, с. 20]. Крім цього, слово є носієм інформації, а також стилістичного й образно-чуттєвого значень. Теоретичне осмислення й практичне використання слів із властивою їм стилістичною функцією забезпечує високий рівень мовленнєвої культури кожного мовця [2, с. 132].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що, хоча в сучасній лінгвістиці є чимало праць, присвячених питанням дискурсу, зокрема, дослідження М. Макарова, Е. Бенвеніста, О. Кубрякової, В. Красних, В. Карасика, О. Селіванової, К. Серажима, Р. Бубняка, І. Шевченка, О. Скуратовської, В. Іванова, однак ораторський дискурс як окремий підтип дискурсу аналізується лише в роботі українського філолога О. Ніколаєнко на матеріалі ораторських промов латинських письменників республіканської доби Риму.

Метою статті є аналіз та характеристика синонімічної й антонімічної лексики в політичних промовах давньогрецького ратора Демосфена.

Виклад основного матеріалу. Щоби досягти емоційної виразності політичних промов на лексичному рівні мови, оратор активно вводить синоніми й антоніми. Зазвичай наявність у творах синонімів свідчить про багатство мови автора, оскільки вони відрізняються відтінками значення і сферами вживання. З огляду на нахил текстів ораторського дискурсу до експресії, синоніми тут вживаються досить часто, причому не тільки загальномовні, які не зумовлені жодним контекстом, але іноді й контекстуальні, що набувають синонімічних значень лише в певному контексті. Наприклад: *πολλήν δὴ τὴν μετάστα-*

*σιν καὶ μεγάλην δεκτέον τὴν μεταβολήν, εἰσφέροντας, ἐξιό-
ντας, ἅπαντα ποιούντας ἑτοιμῶς <...>* [6, с. 154, 4–6] – «слід показати значний поворот і велику перемену, роблячи внески, виступаючи в походи, охоче все виконуючи <...>»; *λέγον-
τας ὡς ἐγὼ μὲν ὕδωρ πίνων εἰκότως δύστροπος καὶ δύσκο-
λός εἰμι τις ἄνθρωπος <...>* [9, с. 77, 10–11] – «вони говорили, що я, п'ючи воду, природно є якийсь незадоволений і похмурий чоловік <...>». У першому прикладі вживаються загальномовні синоніми на позначення лексеми «переміна», у другому – прикметники, які самі дещо відрізняються за значеннями: *δύσκολος* – «незадоволений», «буркотливий»; *ἀδύστροπος* – «упертий», «норовливий», але в даному контексті вони вживаються як синоніми.

Найважливіша стилістична функція синонімів полягає в тому, щоб бути засобом найточнішого вираження думки. Адже кожен компонент синонімічного ряду, маючи більші чи менші семантико-стилістичні відмінності, дозволяє оратору якомога повніше охарактеризувати відтворювану подію. Крім того, синоніми урізноманітнюють виклад, щоб уникнути в промовах монотонності. Так, наприклад, у реченні: *ἐν δὲ τοῖς περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆ τοῦτου παρασκευῆ ἄτακτα, ἀδιόρθωτα, ἀόρισθ' ἅπαντα* [8, с. 229, 6–8] – «у воєнних справах і в приготуванні все є невпорядковане, невлаштоване, невизначене»; завдяки синонімам оратор повніше характеризує стан афінського війська¹.

В ораторських промовах стародавньої Греції синоніми досить часто виконують і такі важливі стилістичні функції, як уточнення і заміщення. Функція уточнення дозволяє синонімам точніше висловити думки, доповнюючи і розкриваючи різні сторони, якості, характерні ознаки позначуваних предметів дійсності [3, с. 231]: *ὅταν μὲν γὰρ ὑπ' εὐνοίας τὰ πράγματα συστῆ καὶ πᾶσι ταῦτα συμφέρη τοῖς μετέχουσι τοῦ πολέμου, καὶ συμπονεῖν καὶ; φέρειν τὰς συμφοράς καὶ μένειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι* [6, с. 152, 1–5] – «коли могутність поєднується із благоволінням і все узгоджується учасниками війни, тоді люди готові і співстраждати, і переносити нещастя, і витримувати; *δυσκόλου δ' ὄντος φύσει καὶ χαλεποῦ τοῦ βουλευέσθαι, ἔτι πολλῶ χαλεπώτερον ὑμεῖς αὐτὸ πεποιήκατ', ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι* [4, с. 296, 9–12] – «хоч і за природою є втомливо і важко радитись, то ви це зробили ще більш важчим, афінські мужі²».

Функція заміщення є однією з найважливіших. Вона реалізується тоді, коли синоніми, взаємно заміщуючи один одного, вживаються в тексті на позначення того самого [3, с. 229–230]. Це дозволяє мовцеві уникати повторень слів, а також одноманітності. Наприклад: *<...> καὶ ξένους εἰσπέμπει καὶ χρήματ' ἀποστέλλει καὶ δύναμιν μεγάλην ἔχων αὐτὸς ἐστὶ προσδόκιμος* [9, с. 61, 1–3] – «він і поси-

¹ Див.: 6: 146 (4), 149 (6), 151 (15), 154 (8); 8:206 (3–4); 56:302 (14).

² Див.: 6: 146 (4), 149 (6), 151 (15), 154 (8); 8:206 (3–4); 56:302 (14).

лає найманців, і відправляє гроші, і, маючи велике військо, очікує»; καὶ μὴν εἰ τις ὑμῶν ταῦτα μὲν οὕτως ἔχειν ἠγεῖται, οἶεται δὲ βίᾳ καθέξειν αὐτὸν τὰ πράγματα τῷ τὰ χωρία καὶ λιμένας καὶ τὰ τοιαῦτα προεληφέναι, οὐκ ὀρθῶς οἶεται [6, с. 151, 14–18] – «якщо хтось із вас вважає, що це є так, і думає, що він силою буде володіти становищем, бо оволодів укріпленнями, гаванями та іншим, той думає неправильно». У поданому прикладі можемо спостерігати, як дієслова-синоніми ἠγεῖται та οἶεται, καθέξειν *προεληφέναι* заміщують одне одного, що дає змогу автору уникати повторень.

Окрім синонімів, важливим засобом емоційної виразності в ораторських текстах слугують антоніми, хоча і вживаються порівняно рідше. Вони допомагають автору підсилити політичне звучання фраз і надати мовленню живописності й образності.

Антонімами називають слова із протилежним значенням, що виражають несумісні поняття і створюють контрастну характеристику предметів, явищ та образів [4, с. 36]. У стилістичному відношенні антоніми, як і синоніми, поділяють на загальномовні та контекстуальні, однак для текстів досліджуваного дискурсу характерне частіше застосування загальнономовних антонімів, які являють собою сталу категорію в лексичній системі мови. Наприклад: ἀπεστερήμεθα μὲν χώρας οἰκείας, πλείω δ' ἢ χίλια καὶ πεντακόσια τάλαντ' ἀνηλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον, οὓς δ' ἐν τῷ πολέμῳ συμμάχους ἐκτησάμεθα, εἰρήνης οὐσης ἀπολωλέκασιν οὗτοι [7, с. 190, 17–21] – «ми втратили власну країну, ми витратили більше півтори тисячі талантів на непотрібне, а тих, яких ми у війні здобули в союзники, тих під час миру знищили»; <...> τὰ μὲν τούτων πάντα καλῶς ἔχει, τὰ δ' ὑμέτερ' αἰσχυρῶς [7, с. 187, 17–18] – «іх справи йдуть гарно, а ваші ганебно»; εἰ γενήσεται πόλεμος πρὸς ὑμᾶς αὐτοῖς, τὰ μὲν κακὰ πάνθ' ἔξουσιν αὐτοί, τοῖς δ' ἀγαθοῖς ἐφεδρεῦν ἕτερος καθεδεῖται [4, с. 305, 4–7] – «якщо в них почнеється з вами війна, тоді всі нещастя будуть мати вони, а [хтось] інший буде сидіти, підстерігаючи блага»³. Тут у перших двох прикладах можемо побачити вживання контекстуальних антонімів, а в останньому – загальнономовних.

Часте вживання загальнономовних антонімів пояснюється насамперед тим, що вони дають можливість створити контраст, що додатково впливає на масову аудиторію: ὁ γὰρ ἐστὶ χείριστος αὐτῶν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστος ὑπάρχει [8, с. 205, 7–9] – «те, що в цих [справах] найгірше [було в нас] у минулому, для майбутнього є найкращим»; <...> τὴν μὲν ἀρχὴν τοῦ πολέμου γεγενημένην περὶ τοῦ τιμωρήσασθαι Φίλιππον, τὴν δὲ τελευταίην οὖσαν ἤδη ὑπὲρ τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς ὑπὸ Φίλιππου [8, с. 234, 2–6] – «війна була розпочата для того, щоби помститися Філіппу, а вже закінчується так, щоб [нам самим] не довелося терпіти біди від Філіппа». У цьому уривку антонімічна пара ἀρχὴν – τελευταίην створює контраст між початком війни і її кінцем.

Уживання антонімії в ораторському дискурсі можна пояснити також можливістю антонімів, протиставляючи різні поняття, зосереджувати на них увагу слухачів, виділяти їх серед інших лексичних одиниць так, щоби ці слова набули експресивного забарвлення. Наприклад: εἶθ' οὕτως ἀγνώμονως ἔχει, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὥστε δι' ὧν ἐκ χρηστῶν

φάυλα τὰ πράγματα τῆς πόλεως γέγονεν, διὰ τούτων ἐλπίζετε τῶν αὐτῶν πράξεων ἐκ φάυλων αὐτὰ χρηστὰ γενεῖσθαι [6, с. 163, 1–4] – «чи ви такі нерозумні, афінські мужі, так, що [хоч] державні справи з доброго [стану] перейшли в поганий, надієтесь з того поганого перевести в добрий?»; οὐ γὰρ ἀλλοτρίοις ὑμῖν χωρμένοις παραδείγμασιν, ἀλλ' οἰκείοις, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εὐδαίμοσιν ἔξεσθαι γενέσθαι [7, с. 188, 5–8] – «бо не із чужих [людей] вам можна брати приклад, афінські мужі, але зі своїх, щоб стати щасливими». Із цього прикладу видно, як мовець виділяє прикметники ἀλλοτρίοις і οἰκείοις з метою зосередити увагу афінян на тому, що в державних справах і в стосунках із греками їм потрібно слідувати лише прикладу предків для забезпечення благополучного життя.

Варто зауважити, що найчастіше в промовах трапляються антонімічні пари слів, побудовані на прикметниках (іноді навіть із субстантивованих), наприклад: κάλλιστα–αἰσχίστα, χείριστος–βέλτιστος, τὰ μικρὰ–τὰ μέγιστα, τὰ κακὰ – τὰ ἀγαθὰ, ἀλλοτρίοις–οἰκείος – οἰκείος, тоді як антоніми з іменниками: προσχάριν – προσπέχθειαν, ἀρχὴν – τελευταίην, дієсловами: λαμβάνω – ἀναλίσκω, κτάρμαι – ἀπόλλυμι; прислівниками: καλῶς – αἰσχυρῶς, τότε – νυν, ἐκεῖ – ἐνθάδε, уживаються рідше.

Особливо варто звернути увагу на те, що антоніми в промовах досить часто лежать в основі такого стилістичного засобу, як антитеза, і, як ми зазначали раніше, цей прийом зазвичай будується на контекстуальних антонімах, наприклад, у реченні: εἰ γὰρ ἐν Διονύσου τραγωδοῦς ἐθεάσθε, ἀλλὰ μὴ περὶ σωτηρίας καὶ κοινῶν πραγμάτων ἦν ὁ λόγος, οὐκ ἂν οὕτως οὐτ' ἐκείνου πρὸς χάριν οὐτ' ἐμοῦ πρὸς ἀπέχθειαν ἠκούσατε [4, с. 299–300, 18–20, 1–2] – «якщо б ви дивилися в [театрі] Діоніса трагічних акторів, але не обговорювали спасіння і суспільні справи, тоді ви б так не слухали його улесливо, а мене ненависно».

Висновки. Отже, у результаті дослідження лексичного рівня текстів ораторського дискурсу ми дійшли висновку, що завдяки активному вживанню синонімів та антонімів автор надає своїм промовам особливої емоційності та виразності, створює контраст і точніше висловлює думки. Стилістичне використання синонімів дає змогу автору висловлюватись одночасно і точно, і по-художньому, у багатьох випадках надає сказаному потрібного емоційного навантаження, а також є показником широких стилістичних можливостей мови. Антоніми також посідають помітне місце в ораторському дискурсі, адже відіграють чималу стилістичну роль. Це пояснюється тим, що вони дають можливість створити контрастну характеристику образів та предметів, а також сприяють підсиленню й увиразненню деяких понять.

Література:

1. Воронина Т., Гаврюшенко В. Лингвистический анализ текста : учебное пособие для студентов вечерних и заочных отделений филологических факультетов по специальности «Русский язык и литература». Днепропетровск, 1979. 108 с.
2. Дудик П. Стилістика української мови : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ : Академія, 2005. 344 с.
3. Новикова Л. Семантика русского языка : учебное пособие. Москва : Высшая школа, 1982. 272 с.
4. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eius dem que argumenta: De pace. Frankofurtia. M. : Prostatin Officina Broenneria, 1829. P. 296–313.
5. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eius dem que argumenta: OL I. Frankofurtia. M. : Prostatin Officina Broenneria, 1829. P. 121–140.

³ Див.: 4:304 (3–4), 308 (7–8); 9:57 (12–13), 68 (2–4); 8:218 (4–6), 238 (238); 5:128–129 (19, 1–2).

6. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eius dem que argumenta: OL II. Frankofurtia. M. : Prostatin Officina Broenneria, 1829. P. 145–166.
7. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eius dem que argumenta: OL III. Frankofurtia. M. : Prostatin Officina Broenneria, 1829. P. 173–193.
8. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eius dem que argumenta: PH I. Frankofurtia. M. : Prostatin Officina Broenneria, 1829. P. 204–239.
9. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eius dem que argumenta: PH II. Frankofurtia. M. : Prostatin Officina Broenneria, 1829. P. 46–86.
10. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eius dem que argumenta: PH III. Lipsiae : In aedibus B.G. Teubneri, 1903. P. 145–163.
11. Demosthenis Orationes: PH IV. Lipsiae : In aedibus B.G. Teubneri, 1903. P. 163–181.

Пришляк М. В. Стилистическая характеристика синонимов и антонимов в ораторском дискурсе Древней Греции (на материале речей Демосфена)

Аннотация. Статья посвящена характеристике синонимической и антонимической лексики в ораторском дис-

курсе выдающегося представителя греческой риторики Демосфена. Благодаря синонимам и антонимам автором достигается эмоциональная окраска выступлений и их выразительность. Они помогают создать контраст, позволяют точнее выразить мнение и играют особенную роль в формировании лексико-семантического уровня текстов ораторского дискурса.

Ключевые слова: синонимы, антонимы, дискурс, риторика, политические речи.

Pryshliak M. Stylistic characteristics of synonyms and antonyms in oratorical discourse of Ancient Greece (based on Demosthenes' speeches)

Summary. The article is devoted to the description of synonymous and antonymous vocabulary in the oratorical discourse of the most prominent representative of the Greek rhetoric of Demosthenes. Due to synonyms and antonyms, the author achieves the emotional colouring of speeches and their expressiveness. They help to create a contrast, allow more precisely to express opinion and play a special role informing of the lexico-semantic level of oratorical discourse texts.

Key words: synonyms, antonyms, discourse, rhetoric, political speeches.